

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

અહિંસા, સંયમ, અને તપ સ્વરૂપ ધર્મ
એ બધામા ઉત્તમ મંગલ છે, જેનું મન
હંમેશા ધર્મમાં છે, તેને દેવો પણ નમે છે.

પુસ્તક : ૮૯

અંક : ૩

પોષ
જાન્યુઆરી
૧૯૯૨

આત્મ સંવત ૬૨
વીર સંવત ૨૫૧૮
વીક્રમ સંવત ૨૦૪૮

અ નુ ઠ મ ભિ ઝ

ક્રમ	લેખ	લેખક	પૃષ્ઠ
(૧)	કાચોત્સર્ગ	મુ. લે. શ્રી વિનયવલ્લભસૂરિશ્વરજી મ. સા. અનુવાદક : કુમારપાળ દેસાઈ	૨૧

* યાત્રા પ્રવાસ ૧ પહેલો *

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી સં. ૨૦૪૮ના માગસર વદ દને રવિવાર તા ૨૯-૧૨-૯૧ના રોજ શીહોર યાત્રા પ્રવાસ રાખવામાં આવેલ હતો. તેમજ ત્યાં આગળ શ્રી માડદેવાપ્રસાદ નૂતન દેરાસરમાં પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણકની પૂજા સંગીતકાર સાથે રાગ રાગણી સહિત પુજા ભણાવવામાં આવી હતી. જેમાં નીચેના સદગૃહસ્થોની વ્યાજની આવકમાંથી પૂજા તથા સભાના આવેલ સભ્યોની સ્વામી ભક્તિ કરવામાં આવી હતી અને બહુજ સારી સંખ્યામાં સભ્યો હાજર રહ્યા હતા આનંદ અને ઉત્સાહથી પ્રવાસ પૂરો કરેલ હતો.

- [૧] શેઠશ્રી પ્રેમચંદભાઈ માધવજીભાઈ દોશીજી
- [૨] શેઠશ્રી અમૃતલાલ રતિલાલ સલોત
- [૩] શેઠશ્રી નાનાલાલ કુવરજીભાઈ શાહ
- [૪] શેઠશ્રી ખાન્તિલાલ રતિલાલ ભદ્રાવળ વાળા
- [૫] શેઠશ્રી મણીલાલ ફુલચંદભાઈ શાહ

❖ યાત્રા પ્રવાસ ૨ બીજો ❖

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી સં. ૨૦૪૮ના પોષ શુદ્ધ ૭ને રવિવાર તા ૧૨-૧-૯૨ના રોજ શ્રી ઘોઘા શ્રી નવખંડા પાર્શ્વનાથજીનો યાત્રા પ્રવાસ રાખવામાં આવેલ હતો. તેમાં નીચેના સદગૃહસ્થો તરફથી વ્યાજની આવકમાંથી પંચકલ્યાણકની પૂજા રાગ રાગણી સહિત ભણાવવામાં આવી હતી. તેમજ સભાના આવેલ સભ્યોશ્રીની સ્વામી ભક્તિ કરવામાં આવેલ હતી અને બહુજ સારી સંખ્યામાં સભ્યોશ્રી હાજર રહ્યા હતા અને ઘણાજ આનંદ ઉત્સાહથી યાત્રા પ્રવાસ પૂરો કરેલ હતો.

- [૧] શેઠશ્રી કાન્તિલાલ લવજીભાઈ શાહ [ટોપીવાળા]
- [૨] શેઠશ્રી ખીમચંદભાઈ પરસોતમદાસ શાહ [ખ.રદાનવાળા]
- [૩] શેઠશ્રી રસીકલ લ છોરાલાલ સંઘવી
- [૪] શેઠશ્રી રતિલાલ ગોવિંદજીભાઈ શાહ [સોપારીવાળા]
- [૫] શેઠશ્રી રમણીકલાલ માણેકચંદભાઈ [નાણાવટી]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

માનવંત્રી : શ્રી પ્રમોદકાંત ખીમચંદ શાહ એમ. એ., બી. કેમ, એલ. એલ બી.

કાયોત્સર્ગ

: મૂળ લેખક :

પૂ. શ્રી વિજયવલ્લભસુરિચંદ્ર મ. સા

: અનુવાદક :

ડા. કુમારપાળ દેસાઈ

કુલોત્સર્ગ વ્યુત્સર્ગ-તપની ભૂમિકારૂપ છે. સાધક કાયોત્સર્ગ કરવાનું શીખી લે. એટલું યોગ્ય પ્રશિક્ષણ લઈને તૈયાર થાય તે પછી જ એ વ્યુત્સર્ગનો પૂર્ણ આરાધક બની શકે છે અન્યથા બે કાયોત્સર્ગની શિક્ષા પામ્યા (વનાનો ચોદધો વ્યુત્સર્ગના રણમેદાનમાં મેદાન છોડીને ભાગી જશે.

વ્યુત્સર્ગની પૂર્વે કાયોત્સર્ગનો અભ્યાસ એ માટે અવશ્યક છે કે કાયાને સાધ્યા વિના કસોટીના વખતે તે કાયા જ વ્યુત્સર્ગ કરવામાં દગો કરશે. કાયોત્સર્ગનો યોગ્ય અને પૂર્ણ અભ્યાસ કરનાર વ્યુત્સર્ગની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય છે. મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ કરનાર કંમલશઃ આગળ વધીને એમ. એ. માં ઉત્તીર્ણ થઈ શકે છે, પરંતુ જેણે પહેલી ચોપડીનું પાઠ્ય પુસ્તક પોતાના હાથમાં પકડી રાખ્યું હોય તે સીધેસીધો એમ. એ. ની પરીક્ષા આપે તો ઉત્તીર્ણ થાય ખરો ? કદિ નહિ. આવી જ વાત કાયોત્સર્ગની છે

માનવી પોતાના કાયાના વર્તુળમાં જ ફેરફૂદરડી ફરતા હોય. એના જ બંધનમાં રહ્યો હોય છે. અને એની મમતાને છોડી શકતો ન હોય તો પછી તે કંઈ રીતે ગણ, ઉર્પાધ, ભક્ત-પાન આદિની મમતાને અળગી કરી શકે ? એ કંઈ રીતે કપાય, કર્મ અને અસારના વ્યુત્સર્ગની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈ શકે ?

મૂળ વાત તો એ છે કે 'કાયા' આત્માની સૌથી વધુ નિકટ છે. આત્મા રાત-દિવસ એના સંસર્ગમાં રહે છે. "સંસર્ગજા દોષગુણા ભવન્તિ" એ નિયમ અનુસાર જોઈએ તો આત્મામાં કાયાના સંસર્ગથી ગુણ આવવા તો દુર્લભ હોય છે, બદલે દોષ જ વધુ લાગે છે. વળી કાયા આત્માની અત્યંત નિકટવર્તી હોવાથી એના પર મોહ-મમતા પશ્ચ વધુ ચોટી જાય છે. ઉપનિષદના કહેવા

મુજબ અન્ન-મયકોષની ભૂમિકા પાર કર્યા વિના જ્ઞાનમયકોષની ભૂમિકા સુધી પહોંચવું અત્યંત દુર્લભ છે. આવી જ રીતે શરીરની મમતા-મૂર્છા છોડ્યા વિના વ્યુત્સર્ગની ઉચ્ચ ભૂમિકાએ પહોંચવું કઠિનતમ છે. આથી જ જૈન ધર્મના મહાપુરુષોએ આત્માના નિકટતમ સહવાસી શરીરની મમતા છોડવાનું કહ્યું. સાધુજનો માટે તો કાયોત્સર્ગના અભ્યાસનું વિશેષ મહત્વ દર્શાવ્યું છે.

“લાઘુ તો તો સાધે કાયા ।

કૌંડી એક ન રાખે માયા ।

લેના એક ગ દેના દો ।

સાધુ હો તો પસા હો ॥”

કાયાને સાધનારો જ સાથે સાધુ છે અને એ કાયા કાયોત્સર્ગ દ્વારા જ સધાય છે.

કાયોત્સર્ગનો ઉદ્દેશ

રજુમેદાનમાં જતાં અગાઉ યોદ્ધાને પહેલાં તાલીમ લેવી પડે છે. યુદ્ધનું વ્યવસ્થિત પ્રશિક્ષણ લેવું પડે છે. સચેત નિશાનબાજી શીખવી પડે છે. પછી જ એ યોદ્ધો યુદ્ધના મેદાનમાં સફળ થઈ શકે. વળી એ અગાઉ એણે નકલી લશકર લડીને શરીર અને શરીરથી સંબંધિત વ્યક્તિ-વસ્તુઓના મોહ છોડવો પડે છે ને, યોદ્ધો યુદ્ધના મેદાનમાં પોતાની પત્ની અને બાળકોને યાદ કરીને રહવા માટે તો એ સમરાંગણમાં શું વીરતા બતાવવાનો છે ? આવી રીતે રાગદ્વેષ, ક્રમ અને વિષયક્રયાની સાથે યુદ્ધ કરવા માટે સુસજ્જ યોદ્ધાએ (પછી તે સાધુ હોય કે ગૃહસ્થ) પહેલાં વ્યુત્સર્ગ તપની તાલીમ લેવી પડે જેનો પ્રારંભ કાયોત્સર્ગથી થાય છે. વ્યુત્સર્ગનો પહેલો મુકામ જ કાયોત્સર્ગ છે.

કાયોત્સર્ગનો ઉદ્દેશ શરીર અને શરીરથી સંબંધિત જડચેતન આદિ વસ્તુઓ પરનું મમત્વ છોડવાનું છે અને વખત આવે હસતાં હસતાં શરીર પણ છોડવાનું છે. પરંતુ આ કાયોત્સર્ગ-

વીરને સૈનિકની માફક પહેલાં શરીરને એવી તાલીમ આપવી પડે છે કે જેથી રણનાદ વખતે એ તરત જ મમત્વ કે સર્વાસ્વ છોડવા તૈયાર થઈ શકે. આવી તાલીમ પણ કાયોત્સર્ગ જ કહેવાય છે. આજ કાલ જૈન સાધકોમાં એ ‘ધ્યાન’ના નામથી પ્રખ્યાત છે. પણ હકીકતમાં એનું નામ કાયોત્સર્ગ જ હોવું જોઈએ અને એનો અર્થ એટલો જ થાય કે કાયાનો ઉત્સર્ગ કરવા માટે જરૂરી કસરત, પ્રક્રિયા કે તાલીમ.

વિધિનું વિધાન

કાયોત્સર્ગની તાલીમ લેવાનું પ્રયોજન એ છે કે ખરે વખતે વ્યક્તિ પોતાના પર આવતા કષ્ટ, પ્રહાર કે ઉપસર્ગને સમભાવપૂર્વક સહન કરી શકે. આ દૃષ્ટિએ કાયોત્સર્ગની મુખ્ય વિધિ ઊભા રહીને કરવાની છે સૂઈ જઈને કે ઊંચે કે નીચે માથું રાખીને નહીં. વ્યક્તિ ઊભી હોય ત્યારે એનું શરીર બરાબર ટટ્ટાર હોય છે અને એનાથી સાધક બરાબર સાવધાન રહે છે. એના શરીર પર ચારે બાજુથી વાયક કે કાયિક પ્રહાર આવે તોપણ એ વિચલિત થતો નથી, આથી એધનિયુક્તિમાં કહ્યું છે :

“ચતુરંગુલ મુંદપત્તિ-ઉજ્જોયપ ચામહત્તિ

રચહરણં ।

ઘોસૂટ્ઠચત્તદેહો ‘કાઉસર્ગ’ કરેજ્ઞહિ ॥”

જૈનાચાર્ય દ્રોણાચાર્ય આના પર વૃત્ત કરતાં લખ્યું છે :

“નાભેરધશ્વતુભિરંગુલૈઃ પાદયોઽચાન્તરં ચતુરંગુલં કર્તવ્યં, તથા મુખચ્છિકા ઉજ્જુમે દક્ષિણહસ્તેન ગૃહ્ણતિ, વામહસ્તેન ચ રજોહરણં ગૃહ્ણતિ । પુનરસૌ વ્યુત્સૃષ્ટેદ્દેહઃ પ્રલમ્બિતવાહુ-સ્થયક્લદ્દેહઃ સર્પાદીનાં ઉપપ્રવેડપિ નાત્સારયતિ કાયોત્સર્ગે, અથવા વ્યુત્સૃષ્ટદેહો દિવ્યોપ સર્ગેષ્વપિ ન કાયોત્સર્ગમ્જ્ઞ, કરોતિ । ન્ય-ક્તદ્દેહો અક્ષિમલદ્વષિકાશ્વપિ નાપનયાત । સંપર્શ્વિધઃ કાયોત્સર્ગઃ કુર્યાત્ ।”

આનો ભાવાર્થ એ છે કે નાભની નીચેથી બંને પગની વચ્ચે આગળના ભાગમાં ચાર આંગળી અંતર રહે, અને પાછળના ભાગમાં પોણા ચાર આંગળી અંતર રહો જમણા હાથમાં મુખચક્ષિકા રહે અને ઠાંભા હાથમાં રજેડરણ હોય, બંને હાથ સીધા રાખવામાં આવે. શરીરનું મમત્વ એટલું બધું છોડી દેવું કે સર્પ વગેરેનો ઉપદ્રવ કે દેવ વગેરેનો ઉપસર્ગ (આપત્તિ) આવવા છતાં પણ એ કાયોત્સર્ગનો ભંગ ન કરે. આમ જ્યાં સુધી કાયોત્સર્ગ પારિત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી શરીર અથવા શરીર સંબંધે તન મ વસ્તુઓ પ્રત્યેના મમત્વનો ઉત્સર્ગ કરી દે.

કાયોત્સર્ગમાં દંષ્ટિ નાસાય (નાકના અથ ભાગ) પર ૨ વી જોઈએ અને બંને આંખો અધધુટી રહેવી જોઈએ. છદ્મસ્થ અવસ્થામાં તીર્થંકર અને જિનકલ્પી સુનિ વગેરે તો ઊભા રહીને જ કાયોત્સર્ગ કરતા હતા, એસીને નહિ આમ કાયોત્સર્ગ ઊભા રહીને જ કરવામાં આવે, પરંતુ કોઇ વિશેષ કારણ હોય તો ગુરુની આજ્ઞા લઈને બેઠા બેઠા પણ કાયોત્સર્ગ કરી શકાય છે. આજ-કાલ તો કશાય કારણ વિના દેખાદેખીથી બેઠા બેઠા કાયોત્સર્ગ કરવાની પરંપરા શરૂ થઈ ગઈ છે. મારા જેવો કમજોર અને વૃદ્ધ માનવી એસીને પ્રતિકમણ કરે તો મારું જોઈને ઘણા સાધુઓ અને એમને જોઈને કેટલાંક શ્રાવકો પણ બેઠા બેઠા જ પ્રતિકમણ કરવા લાગે છે. આવું અનુકરણ યોગ્ય નથી. વીર્યાચારના અતિચારમાં બેઠા બેઠા પ્રતિકમણ કરવાને અતિચાર કહ્યો છે.

કેટલાક ભાગ્યશાળીઓ બેઠા બેઠા કાયોત્સર્ગ કરે છે, પરંતુ એમના હાથ સીધા જ રાખે છે તે પણ વિધિયુક્ત વાત નથી. જિન પ્રતિમાઓનાં કાયોત્સર્ગની મુદ્રાઓ બે પ્રકારની હોય છે. (૧) કાયોત્સર્ગમાં ઊભી પ્રતિમા જેના હાથ સીધા હોય છે. (૨) કાયોત્સર્ગમાં પદ્માસનસ્થ અથવા તો સિદ્ધાસનસ્થ બેઠેલી પ્રતિમાઓ કે જેના બંને હાથ

બેઠેલા હોય છે. ઊભા ઊભા કે બેસીને કાયોત્સર્ગ કરનારને માટે આ બંને મુદ્રાઓ અનુકરણીય છે.

અનેક પ્રકારે લાભદાયી

જે નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવતો હોય એનું ચિંતન કરવું જોઈએ. આખા કાયોત્સર્ગથી શરીરને ટકાર રહેવાની તાલીમ મળે છે અને શરીરમાંથી જડતા અને આળસ દૂર થઈને એમાં સ્ફૂર્તિ આવે છે. આવું શરીર વિકારો અને પર-ભાવોની સાથે, લઠવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે તેમ જ પ્રલોભાદિનો પણ એનાથી ક્ષય થાય છે. આમાં વિશેષ પ્રયાસ કરીને અભ્યાસ પરિપક્વ થતા આ પ્રકારના કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત આત્મા શુદ્ધ ઉપયોગમાં લીન બની જાય છે. આનાથી વિપય વાપરના, કષાયો કે પરભાવમાં દોહતા ચિત્તની છિન્નકૂદ ઝોછી થાય છે અથવા તો સર્વથા બંધ થાય છે. કાયોત્સર્ગમાં સ્થિત આત્મા ક્ષીર ધર્મ ધ્યાન અથવા શુદ્ધધ્યાનમાં એકાગ્ર થાય છે એને શરીરનું કોઈ ભાન રહેતું નથી. અને શરીરને ખવડાવવાની-પીવડાવવા જેવી કોઈ ચિંતા રહેતી નથી. આમ શરીર પરથી જ્યારે મમત્સવ છોડવાનો અભ્યાસ થય છે ત્યારે શરીર સાથે સંબંધિત બધી જ જઠચેતન વસ્તુઓ, દુર્ભાવો અને દુઃખ-વૃત્તિઓ પરથી પણ મમત્વ દૂર થઈ જાય છે. આનો અર્થ એ કે કાયોત્સર્ગના અભ્યાસથી પોતાના પર કે કોઈ અન્ય પર સંકટ આવે અથવા તો પોતાના પર પ્રહારાદિ થાય તો પણ સાધક એટલો સજ્જ થઈ ગયો હશે કે એ સહજ અને સહર્ષ ભાવથી શરીર અને શરીર સંબંધે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરતાં સહજે અચકાશે નહીં કાયોત્સર્ગથી અનુ-કૂળ અને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં સમભાવથી રહેવાની શક્તિ પ્રગટે છે, કાયોત્સર્ગમાં ત્યજ્ય એકાગ્ર બની જાય છે જેનાથી ભાવના અને ધ્યાનનો અભ્યાસ પણ વધુ પુષ્ટ થાય છે. કાયોત્સર્ગની તાંલીમને કારણે દિનચર્યામાં થયેલા દોષો કે અતિચારોનું ચિંતન યોગ્ય રીતે થઈ શકે છે કે જે

ચારિત્ર્યશુદ્ધિને માટે આવશ્યક છે. આ રીતે કાયો-ત્સર્ગતપ અનેક પ્રકારે લાભદાયી છે.

ગજસુકુમાર મુનિ આયુ' કાયોત્સર્ગ' તપ કરતા હતા એમણે એ જન્મમાં દ્રવ્ય-કાયોત્સર્ગ'ને ક્યારેય અભ્યાસ કર્યો નહોતો, પરંતુ પૂર્વજન્મમાં કાયોત્સર્ગ'ની સાધના કરી હોવાથી તેઓ ભાવ-કાયોત્સર્ગ'માં સ્થિર રહી શક્યા. એમના સંસાર-જીવન સમયના સસરા સોમિલ બ્રાહ્મણ કાયોત્સર્ગ'માં નાકના અગ્ર ભાગ પર દાંષ્ટ્ર સ્થિર કરીને ઊભેલા ગજસુકુમાર મુનિના મસ્તક પર માટીની પાળ બાંધીને એમાં ધગધગતા અંગારા મૂકે છે. એમને કેટલી બધી તીવ્ર વેદના થઈ હશે ! પરંતુ ગજસુ-કુમાર મુનિએ શરીર પરથી મમત્વ છોડી દીધું હતું. શરીરને પોતાનું માનતા ન હોય એને શરીરની ચિતા કઈ રીતે સતાવે ? તેઓ આનંદથી આ બધા ઉપસર્ગ' (અંકટ) સમભાવ પૂર્વક સહન કરતા રહ્યા. આત્મધ્યાનમાં તદ્દલીન થઈ ગયા. એમને ન તો શરીર પર રાગ રહ્યો કે ન સોમિલ પર દ્રેષ થયો. શુકલ ધ્યાનનું અવલંબન લીધું હોવાથી તેઓ કાયા-માયા અને કર્માદિથી મુક્ત થઈ ગયા હતા જો ગજસુકુમાર મુનિ કાયોત્સર્ગ' કરવામાં નિષ્કુળ ગયા હોત તો એમની સમગ્ર સાધના ધૂળમાં મળી જાત. શરીર પર સહેજે મમત્વ જાગે તો પછી રાગ અને દ્રેષ આવતા વાર લગતી નથી. આ હતો કાયોત્સર્ગ'-તપનો પ્રભાવ.

આવા ભાવ-કાયોત્સર્ગ'ની સાધના માટે પહેલા દ્રવ્ય-કાયોત્સર્ગ'ની તાલીમ/લેની પડે છે. બાવીસમા તીર્થંકર અરિષ્ટનેમિના નાના ભાઈ રથનેમિ ગિરનારની ગુફામાં કાયોત્સર્ગ' કરતા હતા, પરંતુ હજી એમની કાયોત્સર્ગ'ની તાલીમ પૂરી પરિપક્વ બની નહોતી. ભગવાન અરિષ્ટનેમિએ દીક્ષા લીધા પછી રાજમત્તીએ દીક્ષા લીધી અને સાધવી બનેલી રાજમત્તી રૈવતકગિરિ પર બિરાજમાન અરિષ્ટનેમિના દર્શને જઈ રહી હતી. રસ્તામાં બારે મેઘ તૂટી પડતા એમના કપડાં સાવ લીના થઈ ગયા અને તેથી ક્યાંક આશરો લેવાનો વિચાર કર્યો. એવામાં

એમની નજરે આ ગુફા દેખાઈ. એમાં પ્રવેશીને સાધવી પોતાના લીના કપડાં ઉતારીને સૂકવવા લાગી.

આ ગુફામાં કાયોત્સર્ગ' કરી રહેલા રથનેમિની અકસ્માત જ રાજમત્તી પર નજર પડી અને એની નિર્વસ્ત્ર અવસ્થા જોઈને વિચલિત થઈ ગયા. રૂપ અને લાવણ્યને જોઈને એમણે મોહનો વ્યુત્સર્ગ' કરવાની જરૂર હતી. તેને બદલે તેઓ ખુદ મોહવશ બની ગયા. એમના મનમાં જાગેલી ક.મવાસના વાણીમાં પ્રગટ થઈ. રાજમત્તીએ કોઈના પગલાનો અવાજ સાંભળ્યો તેથી તરત જ સાવધાન થઈ ગઈ અને અંગસંકેય કરી લીધો, પરંતુ કામાતુર રથનેમિ રાજમત્તી સમક્ષ સાંસારિક કામભેગો/માટે વિનંતી કરવા લાગ્યો. રાજમત્તીએ જુદી જુદી શ્રુતિઓ દ્વારા એને ફરી સંયમમાં સ્થિર કર્યો. એ સાચું છે કે દ્રવ્ય-કાયોત્સર્ગ'ની વ્યવસ્થા તાલીમ મળી ન હોય તો વ્યક્તિ ભાવ કાયોત્સર્ગ' કરવામાં નિષ્કુળ બન્ય છે

૧૯ દોષોથી સાવધાન !

કાયોત્સર્ગ'ની ઉચિત સાધના કરવા માટે સાધકે કાયોત્સર્ગ'ના નીચે મુજબના ૧૯ દોષોથી બચવાનું અને સાવધાન રહેવાનું હોય છે. બે ગાથા એમાં આ ૧૯ દોષો દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

“બ્રોહ્મ-લયા ય સ્વપ્ને-કુટ્ઠહે માલે ય
સચરિ ચહુ-નિયલે ।

લંબુતર થળ ઉડ્ડેદી સંજય સ્વલિળે ય
વાયસ કચિટ્ઠે ॥

સીસાકંપિય મૂઠે અંગુલિ-મમુહા ય
વારુણી પેહા ।

પપ કાલસંગે હવ તિ દોસા હગુણવીસ ॥”

(૧) ઓટખ (૨) લતા (૩) સ્તંભકુચક
(૪) માલ (૫) શયણ (૬) વધૂ (અબનત)
(૭) નિગડ (૮) લગ્નોત્તર (૯) સ્તન
(૧૦) ઊઠિયાંકા (૧૧) સંયતી (૧૨) બડીન
(૧૩) વાયસ (૧૪) કંપિ (૧૫) શીર્ષોત્કંચિત

(૧૬) મૂક (૧૭) અંશુલિકાબૂ (૧૮) વાંદુણી
(૧૯) પ્રેક્ષા-આ કાયોત્સર્ગમાં થતા ૧૬ દોષ છે.

(૧) ઘોટક-દોષ : જાડાની માફક એક પગ
ઊંચો રાખી ઊભા રહીને ધ્યાન કરવું એ ઘોટક-
દોષ છે. ઘોટો જ્યારે થાકી જાય ત્યારે એક પગ
ઊંચો કરીને ઊભો રહે છે અને એ રીતે પોતાનો
થાક દૂર કરે છે. કાયોત્સર્ગમાં એવી રીતે ઊભા
રહી શકાય નહિ.

(૨) લતા-દોષ : જેવી રીતે પુષ્પલતા હવામાં
કાંપતી હોય છે એ જ રીતે સાધક કાયોત્સર્ગ
કરતી વખતે કાંપતો રહે તો તે લતા-દોષ કહેવાય.

(૩) સ્તમ્ભકુડય-દોષ : થાંભલાનો કે ફાવ-
લનો ટેકો લઈને કાયોત્સર્ગ કરવો તે સ્તમ્ભકુડય-
કાયોત્સર્ગ દોષ છે. આવી રીતે કાયોત્સર્ગ
કરવાથી નિદ્રા આવવાનો કે પ્રમાદ જાગવાનો
સંભવ રહે છે. આમ કાયોત્સર્ગમાં ટેકો લેવો તે
દોષરૂપ છે.

(૪) માલ-દોષ : કાયોત્સર્ગમાં ઉપરના
ભાગમાં માથું ટેકવીને ઊભા રહેવું તે માલ-
દોષ છે.

(૫) શખરી-દોષ : વસ્રહીન શખરી (ભીલડી)
ની સામે જો કે ઇ પુરુષ આવે તો એ પોતાના
બંને હાથે ગુપ્તાંગને ઢાંકી દે છે. બંને હાથ
ગુપ્તાંગ પર રાખીને કાયોત્સર્ગમાં ઊભા રહેવું તે
શખરી દોષ છે.

(૬) વધૂ (અવનત)-દોષ : જેવી રીતે કુલીન
સ્ત્રી માથું નીચે ઢાળીને ઊભી રહે તે રીતે કાયો-
ત્સર્ગમાં નીચે જોવું એ વધૂ દોષ છે.

(૭) નિગડ-દોષ : હાથકડી પહેરેલા મનુષ્ય-
ની માફક બંને પગ ફેલાવીને અથવા તો તદ્દન
નજીક રાખીને કાયોત્સર્ગમાં ઊભા રહેવું તે
નિગડ દોષ છે.

(૮) લમ્બોત્તર-દોષ : ગાંભિની ઉપર અથવા

તો ઘૂંટણની નીચે ચોલપટ્ટાને રાખીને કાયોત્સર્ગ-
માં ઊભા રહેવું તે લમ્બોત્તર દોષ છે. આ દોષ
વિશેષે સાધુઓ માટે છે.

(૯) સ્તન-દોષ : માંકઠ, મચ્છરના કાચથી
અથવા તો અજ્ઞાનને કારણે છાતી પર કપડું રાખી-
ને કાયોત્સર્ગ કરવો તે સ્તન-દોષ છે.

(૧૦) ઊધ્વીકા-દોષ : ગાંધીના ઠેકાની
માફક એડી લેગી કરીને અથવા તો પગના આગ-
ળના પંજાને ફેલાવીને કાયોત્સર્ગમાં ઊભા રહેવું
એ ઊધ્વીકા-દોષ છે અથવા તો પગના પંજાને
લેગા રાખીને અને એડીને ફેલાવીને કાયોત્સર્ગ
કરવો તે આ દોષમાં સમાવેશ પામે છે.

(૧૧) સંયતી-દોષ : સાંધીની માફક કપ-
ઢાંથી શરીર ઢાંકીને કાયોત્સર્ગ કરવો.

(૧૨) ખલીન-દોષ : ઘોડા પર લગામ લગા-
વેલી હોય ત્યારે એનું મુખ સતત આમતેમ હલા-
વતો હોય છે એ જ રીતે કાયોત્સર્ગમાં મુખ હલા-
વતા રહેવું તે ખલીન-દોષ છે અથવા તો હાથમાં
લગામ પકડીને જેમ ઘોડેસવારી કરવામાં આવે એ
રીતે હાથને સામે રાખીને કાયોત્સર્ગ કરવો તે
ખલીન દોષ છે.

(૧૩) વાયસ-દોષ : કાગડાની માફક અંચળ
ચિત્ત રાખીને આમ તેમ આંખો ધ્રુમાવવી અથવા
તો જુદી જુદી દિશા તરફ જોવું તે વાયસ-દોષ છે.

(૧૪) કપિ-દોષ : બાંદરો જમીન પર જોસે
ત્યારે બંને પગ ફેલાવીને જોસે છે એ રીતે પગ
ફેલાવીને કાયોત્સર્ગ કરવો તે કપિ-દોષ છે.

(૧૫) શીર્ષાત્કમ્પિત-દોષ : માથું હલાવતા
હલાવતા કાયોત્સર્ગ કરવો તે શીર્ષાત્કમ્પિત-દોષ છે.

(૧૬) મૂક દોષ : મૂંગા માનવીની માફક
'હૂ-હૂ' કરીને કાયોત્સર્ગ કરવો અથવા તો
કાયોત્સર્ગમાં મૂક માનવીની માફક 'હૂ-હૂ'નો
ઇશારો કરીને માંડને હટાવવો તે મૂક-દોષ છે.

(૧૭) અંગૂલિકા-બ્રૂદોષ : કાયોત્સર્ગમાં આંગળીના વેઢા પર ગણતરી કરવી તે અંગૂલિકા-બ્રૂદોષ છે. અથવા કોઈ કાર્ય સૂચવવા માટે ચેપટાથી બમર ઊઘી નીચી કરવી તે બ્રૂ દોષ છે.

(૧૮) વારૂણી દોષ : કાયોત્સર્ગમાં શરાળીની માફક બડમઠાટ કરવો તે વારૂણી-દોષ છે.

(૧૯) પ્રેક્ષા-દોષ : કાયોત્સર્ગમાં હોઠ દંડકા-વજા રહેવું તે પ્રેક્ષા-દોષ છે.

આ રીતે કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યે ૧૯ કાયોત્સર્ગ દોષોત્તુ વર્ણન ‘યોગશાસ્ત્ર’માં કર્યું છે. જે હીરાલ, થાંભકો, આંગળી અને બમરને ગુદા ગુદા ગણવામાં આવે તો કાયોત્સર્ગના ૨૧ દોષો થાય.

કેટલાક આગાર (ફૂટછાટ)

માનવ શરીર અનેક રોગો શિથિલતાએનો ભંડાર છે. એને બરાબર સાધવા માટે દીર્ઘકાળ સુધી નિરંતર અભ્યાસની જરૂર પડે છે, પરંતુ નવા શીખાઉને તો ગરૂઆતમાં કાયોત્સર્ગ અટપટી ચીજ લાગે છે. વળી કોઈ વૃદ્ધ, અશક્ત, નર્મળ કે રોગિષ્ઠ વ્યક્તિ બધા જ કઠક નિયમોના પાલન સાથે કાયોત્સર્ગ કરી શકતો નથી. સહુને માટે આ શક્ય બનતું નથી, કારણ કે દરેકની શક્તિ એાછી-વધતી હોય છે. ક્યારેક કેાઠ કમજોર કે ડરપોક વ્યક્તિ એટલી બધી ગભરાઈ જાય છે કે ધર્મધ્યનને બદલે આત્-રૌદ્રધ્યાન કરવા લાગે છે. આવી બધી પરિસ્થિતિને લક્ષમાં રાખીને કાયોત્સર્ગમાં કેટલીક છૂટ આપવામાં આવી છે. કાયોત્સર્ગ કરતા પહેલાં ‘ઈરિયાવહિ પઢિકકમળ’ કર્યા પછી આગારો (ફૂટછાટ આપતો પાઠ) બોલવામાં આવે છે. આને ‘તસ્સ ઉત્તરીકરણેન’ કહેવામાં આવે છે. આ પાઠમાં અપાયેલી છૂટ અમુક છે.

અન્નતથ (એના ભાષાય),
 ઉસસિણ (ઉંચો શ્વાસ લેવો),
 નીસસિણ (નીચો શ્વાસ લેવો),
 શ્વાતિણ (ખાંસી આવવી),
 છીણ (છીંક આવવી),
 જંમાઈણ (બગાસું ખાવું),
 ઉડ્ડુણ (ઓઠકાર આવવો),
 વાયનિસગ્ગેન (અપમાનવાયુ અર્થાત્ અધોવાયુ નીકળવો),

મમલીય (ચક્કર આવવા),
 પિત્તમુચ્છાપ (પિત્તને કારણે મૂચ્છા આવવી),

સુહુમેહિ અંગસ્વાલેહિ (શરીરનું સૂક્ષ્મ હલન ચલન).

સુહુમેહિ સ્વેદનચાલેહિ (કંક-થૂંક આદિનો સૂક્ષ્મસ્વાર),

સુહુમેહિ વિટ્ટીસંચાલેહિ (આંખનું સૂક્ષ્મ હલન ચલન),

પશ્વમાઈપહિ આગારેહિ અમગ્ગો અવિરા-
 િહઓ હુવ્જ મે કાઉસગ્ગો

(ઈત્યાદિ આગારોથી મારો કાયોત્સર્ગ ભાંગે નહીં કે (વરાધના પામે નહીં).

આમાં ‘પશ્વમાઈપહિ’ (ઈત્યાદિ, આ અને એવા) એવા વધુ ચાર આગાર લેવામાં આવે છે.

“અગળીઓ છિદ્ધિજ્જ વા

વોહિયરગેમાઈ દીહહક્કો વા ।

આગારેહિ અમગ્ગો

ઉવસગ્ગો પશ્વમાઈહિ ॥

“(૧) અગ્નિ આદિનો ઉપદ્રવ થતાં અન્ય સ્થળે જવું પડે. (૨) બિલાડી, ઉંદર વગેરેનો ઉપદ્રવ થાય અથવા તો કોઈ પચેન્દ્રિય જીવનું છેદન-લેદન થવાને લીધે બીજે જવું પડે. (૩)

ધાઠ, અકસ્માત કે રાજા 'વગેરેની હેરાનગતિને કારણે સ્થાન ટૂંકાવવું પડે' (૪) સિદ્ધ આદિના ભયથી, સાપ, વીંછી જેવા વિષભયોથી બચવાના ડંખની શંકાથી અથવા તો દિવાલનંવગેરે પડવાની આશંકાથી બીજા સ્થળે જવું પડે.

આ બધા આગારો (ફૂટ)થી કાયોત્સર્ગ ત્યાં સુધી ભાંગતો નથી જ્યાં સુધી 'નમો અરિહંતાણ' કહીને એ પાળવામાં આવ્યો ન હોય, એ પાઠ આ મુજબ છે,

“જાવ અરિહંતાણં મગર્ભતાણં નમુક્કારેણં
ન પારેમિ તાવ કાયં ઠાણેણં મોણેણં જ્ઞાણેણં
અપ્પાણં વોસિરામિ.”

“જ્યાં સુધી નમસ્કાર મંત્ર કહીને કાયોત્સર્ગ પાળું નહીં ત્યાં સુધી સ્થાનથી, મૌનથી અને ધ્યાનથી મારી કાઢના મમત્વનો ત્યાગ કરું છું.”

ધ્રુવ અને અધ્રુવ કાયોત્સર્ગ

પ્રવાસ એ છે કે કાયોત્સર્ગ ક્યારે, કેટલા અને કોના માટે કરવા જોઈએ? મુજબત્વે કેટલાક કાયોત્સર્ગ નિયમખંડ હોય છે અને તે રોજ નિયમિતરૂપે કરવા જરૂરી છે. કેટલાક કાયોત્સર્ગ નિયમખંડ નહીં હોવાથી જરૂર પડે ત્યારે કરવામાં આવે છે

નિયમખંડ કાયોત્સર્ગને ધ્રુવ કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે અને નિયમ નહીં ધરાવતા કાયોત્સર્ગને અધ્રુવ કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. આ બંને કાયોત્સર્ગને નિત્ય અને નૈમિત્તિક કાયોત્સર્ગ પણ કહી શકીએ. પ્રતિક્રમણમાં કાયોત્સર્ગ આવશ્યક છે. આથી જ તેને છ આવશ્યકોમાંના એક આવશ્યક તરીકે બતાવવામાં આવ્યો છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ માટે પણ તે અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે. સાધુ-સાધ્વી રોજરોજ આવશ્યક ન કરે તો એમને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. પરંતુ શ્રાવક-શ્રાવિકાને આવો કોઈ નિંમલ લાગુ પડતો નથી.

એક કાયોત્સર્ગમાં પચીસ પદના ઊચ્ચારણ સુધી અથવા તો પચીસ વાર શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા સુધી જરૂર અટકવું પડે છે. કાયોત્સર્ગ માટે 'લોગસ્સ' (ચતુર્વિંશતિસ્તવ)નો પાઠ નિયત કરેલો છે. જેમાં 'ચન્દેસુ નિમ્મલ્લયશ' સુધી ૨૫ પદ હોય છે. એક પદનો એક શ્વાસોચ્છ્વાસ માનવવામાં આવે છે. એટલે કે એક પદ એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાં મનમાં બોલવું જોઈએ. કોઈ કાયોત્સર્ગમાં 'સાગરવરગંભીરા' સુધી બોલવું પડે છે અને અહીં સુધી ૨૭ શ્વાસોચ્છ્વાસ ગણાય છે. જ્યારે 'શાન્તિ' વગેરે માટે કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે તો લોગસ્સનો પૂરેપૂરો પાઠ બોલાવ છે.

ક્યારેક વિશિષ્ટ પર્વ પ્રસંગે પ્રતિક્રમણ (આવશ્યક) માં કાયોત્સર્ગ આવશ્યકમાં ચાર લોગસ્સને બદલે વધુ લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે: પકળી (પાક્ષિક) પ્રતિક્રમણમાં ૩૦૦ પદો (શ્વાસોચ્છ્વાસો)નો અર્થાત્ ચાર લોગસ્સનો, ચાલુર્માસિક પ્રતિક્રમણમાં ૫૦૦ પદો (શ્વાસોચ્છ્વાસો) નો એટલે કે વીસ લોગસ્સનો અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણમાં ૧૦૦૮ પદો (શ્વાસોચ્છ્વાસો)નો એટલે કે ૪૦ લોગસ્સ (૧૦૦૦ પદ) અને એક નવકારમંત્ર (આઠ પદ)નો કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે. વળી કોઈ ઉપસર્ગના સમયે અથવા તો એર્થાપચિક (ગમનાગમનના) પ્રતિક્રમણ વખતે કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે. આ બધા કાયોત્સર્ગ અધ્રુવ કાયોત્સર્ગ કહેવાય છે. આ ઉપરાંત કોઈ પણ સમયે પોતાની ઇચ્છા મુજબ સાધનામાં પ્રગતિ કરવા માટે કે કાયાને સાધવા માટે કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે તો તેમાં કોઈ આપત્તિ નથી. બદલે લાભજ છે.

ગરતનની આરાધના

કયા કયા ઉદ્દેશથી કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે તે જોઈએ. મહાન આચાર્યોએ ભવ્ય સાધકો પર અનુકંપા કરીને મૂળમાં તો શરીર પ્રત્યેના મમત્વનો ત્યાગ કરવાની સાધના કરવા માટે અને શરીરને

કાયોત્સર્ગની તાલીમ આપવા માટે દ્રવ્ય-કાયોત્સર્ગનું વિધાન કયું છે. આમાંના કેટલાક કાયોત્સર્ગ જ્ઞાનની આરાધના માટે, કેટલાક દર્શનની આરાધના માટે, કેટલાક ચારિત્ર્યની આરાધના માટે અને લપની આરાધના માટે કાયોત્સર્ગ નિયત કર્યા છે, કાયોત્સર્ગમાં જે 'લોગસ્સ' (ચતુર્વિંશતિ સ્તવ) નો પઠ બોલવામાં આવે છે એની પાછળ મારી સમજ પ્રમાણે જ્ઞાનીઓની એવી દૃષ્ટિ લાગે છે કે ભરત ક્ષેત્ર તથા ઐરાવતક્ષેત્રના હસ મહાવિદેહક્ષેત્રના વીસ બિહરમાન (વર્તમાન) તીર્થંકરોની સ્તુતિ-આરાધનાથી એમનું રમરણ કરીને એમના કાયોત્સર્ગ (શરીર અને આત્માના ભેદજ્ઞાન-વિવેક કરવા રૂપે) ના આદર્શમાંથી આપણે પ્રેરણા લઈ અને આપણા આત્માને પણ એ જ રીતે શરીરથી ભુદો સમજવાની બુદ્ધિમાં સ્થાપિત કરી શકીએ અને એ રીતેના સુદર, વ્યવસ્થિત અભ્યાસ કરી શકીએ અને તાલીમ લઈ શકીએ તેવો આશય છે. આ કારણે જ કેટલાક આવી રીતે કાયોત્સર્ગની તાલીમ સ્થાપના (તીર્થંકરના અભાવમાં આચાર્યદેવનું પ્રતિક) રાખીને કરે છે અને કેાઈ સ્થાપના રાખ્યા વિના કરે છે. હકીકતમાં તો એનું કોઈને કોઈ રૂપે આલંબન લઈને કાયોત્સર્ગ કરવાના છે.

ચાર સ્તુતિ

મહાભારતનો એકલવ્યનો પ્રસંગ આ બાબતમાં પ્રેરણાદાયી છે. એકલવ્ય ભીલ હોવાથી ગુરુ દ્રોણાચાર્યે એને ધનુર્વિદ્યા શીખવવાનો ઇન્કાર કર્યો તેમ છતાં એકલવ્ય નિરાશ થયો નહીં. ગુરુ દ્રોણાચાર્ય પ્રત્યે અતૂટ શ્રદ્ધા રાખીને જંગલમાં પોતાની ઝુંપડીની પાસે ગુરુ દ્રોણાચાર્યની એક મૂર્તિ બનાવી અને તેને સાક્ષી રાખીને રાજ ધનુર્વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. થોડા જ સમયમાં એ આ વિદ્યામાં પારંગત બની ગયો.

એક વખત ગુરુ દ્રોણાચાર્ય અર્જુન આદિ શિષ્યોને લઈને જંગલમાંથી પસાર થયા હતા.

એમની સાથે એક કૂતરો પણ હતો. આ કૂતરાએ એકલવ્યને જોયો અને એને અપરિચિત માનીને ભસવા લાગ્યો. એકલવ્યે એવી કુશળતાથી બાણ માર્યા કે 'કુતરાનું' મુખ બાણથી બંધ થઈ ગયું અને એનું ભસવાનું અટકી ગયું. એકે કૂતરાને ચાનાથી કોઈ હાનિ થઈ નહીં.

ગુરુ દ્રોણાચાર્ય, અર્જુન અને અન્ય સહુને આશ્ચર્ય થયું. એમણે જોયું કે આવો ચતુર બાણાવળી ભીલકુમાર એકલવ્ય છે. દ્રોણાચાર્યને જોતા જ એકલવ્યએ એમને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. દ્રોણાચાર્યએ અને પૂછ્યું,

“વત્સ, કેની પાસેથી તું આવી કુશળ ધનુર્વિદ્યા શીખ્યો?”

ભીલકુમાર એકલવ્યે કહ્યું, “ગુરુદેવ! આ કલા મેં બીજા કોઈની પાસેથી નહિ બલકે આપની પાસેથી શીખ્યો છું.”

આ સાંભળીને અર્જુનના મનમાં શંકા બાગી, કારણ કે ગુરુ દ્રોણાચાર્યે એને આશીર્વાદ આપ્યા હતા કે ભારતમાં તારાથી ચરિયાતો બીજો કોઈ બાણાવળી નહિ હોય. દ્રોણાચાર્યે ભીલકુમાર એકલવ્યને એમ કહ્યું કે, “મેં તા તને કયારેય કોઈ વિદ્યા શીખવી નથી.” તો એકલવ્યએ એમને ગુરુ દ્રોણાચાર્યની મૂર્તિ બતાવી અને પોતાની કુશળતાનું રહસ્ય ખોલી આપ્યું.

આનો અર્થ એટલો જ કે કાયોત્સર્ગ માટે તીર્થંકરના અભાવમાં તીર્થંકરનું માનસિક કલ્પના-ચિત્ર મનમાં ઊપસવવું અથવા તો સ્થાપનાથી રાખીને એકલવ્યે જેમ ધનુર્વિદ્યાનો અભ્યાસ કર્યો હતો ત રીતે કાયોત્સર્ગ-વિદ્યાનો અભ્યાસ કરી શકાય.

અહીં એ વિચારવાનું છે કે આવી રીતે સ્તુતિ અથવા વંદના નિમિત્તે કેટલા કાયોત્સર્ગ કરી શકાય? પ્રતિક્રમણમાં જે કાયોત્સર્ગ નિયત છે તે

તો જ્ઞાન, દર્શન, આરિય અને તપમાંથી કોઈની પણ આરાધના માટે કરવામાં આવે છે. એમાં દેવવંદનમાં એવા આર કાર્યોત્સર્ગ છે કે જે આ આરેયની આરાધના માટે કરવામાં આવે છે. પહેલો કાર્યોત્સર્ગ, પહેલી સ્તુતિ (યુધ) ના રૂપમાં 'લોગસ્સ'નો પાઠ મનમાં બોલીને "સન્વલોપ ણરિહંત વેયયાઈ વંદામિ" (સર્વ લોકમાં અરિહંત-ચૈત્યોને વંદન કરું છું) કહીને કરવામાં આવે છે. બીજા, મધ્ય અને અધોલોકમાં અક્ષંખ્ય જૈનચૈત્ય છે. કેટલાંક તો શાશ્વત ચૈત્ય માનવામાં આવે છે. આથી સવારના રાત્રિ પ્રતિક્રમણમાં "સકલતીર્થ વન્દું કર જોડ" આદિ પાઠથી આ બધાની સ્તુતિના રૂપમાં સ્મરણ કાર્યોત્સર્ગની પ્રેરણા માટે કરવામાં આવે છે.

ઉદાહરણરૂપે જોઈએ તો પ્રથમ કાર્યોત્સર્ગમાં પ્રથમ સ્તુતિના રૂપે મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ આવી રીતે કરવામાં આવે છે.

'સંસાર દાવાનલ-દાહનીર' સમ્મોહ-

ધૂલિહરણે સમીર' ।

માયારસાદારણસારસીર', નમામિ વીર'

ગિરિસારધીર' ॥”

આવી જ રીતે બીજા કાર્યોત્સર્ગમાં બીજી સ્તુતિના રૂપમાં 'સર્વલોકના ચૈત્યો' ને આ પાઠથી નમન કરવામાં આવે છે :

“ભાવાવનામ-સુર-દાનવ-માનવેન ।

ચૂલાવિલોલ-કમલાવલિ-માલિતાનિ ॥

સંપૂરિતામિનતલોક - સમીહિતાનિ ।

(વધુ આવતા અંકે)

કામં નમામિ જનરાજપદાનિ તાનિ ॥”

એ પછી ત્રીજા કાર્યોત્સર્ગમાં ત્રીજી સ્તુતિ (યુધ)ના રૂપે જ્ઞાન (આગમ)ની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે. આ બાબત શરીર અને શરીરસંબંધ વસ્તુઓ પ્રત્યે રાગ-દ્વેષનું નિવારણ કરવામાં અને આત્માને સ્વ-સ્વરૂપમાં સ્થિર કરવા માટે સહાયક બને છે. એનો પાઠ આ પ્રમાણે છે

“વોધાગાધ, સુપયપદવી-નીરપૂરાભિરામ’
જિવાર્હિસા-ચિરલલહરી સંગમાગાહદેહમ્ ॥

ચુલાવેલં ગુરુગમમણિસંકુલં દુરપારં ।
સારં વીરાગમ-જલનાથ સાદરં સાધુ સેવો ॥”

એ પછી ચોથા કાર્યોત્સર્ગમાં ચોથી સ્તુતિના રૂપે જિન શાસનની અધિષ્ઠાત્રી શાસનરક્ષિકાનું સ્મરણ કાર્યોત્સર્ગની સાધનામાં સ્થિર રહેવા માટે કરવામાં આવે છે. ચોથી સ્તુતિનો પાઠ આ પ્રમાણે છે.

‘જામુલાલોલધૂલી-બહુલ-પારમલાલી-

ઢલોલીમાલા

જંકારાવ-સારામલ-કમલા ગારભૂમિ-

નિવાસે !

છાયા સંમારસારે ! વરકમલકરે !

તારાહારાભિરામે !

વાણીસંદોહદેહે ? ભવચિરહવરં દોર મે

દેવિ ! સારમ્-॥”

આ સ્તુતિમાં પણ દ્વાદશાંગી વાણીની અધિષ્ઠાત્રી શ્રુતદેવી પાસે સંસાર સાગરને પાર કરવાની શક્તિ આપવા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

સુવારો

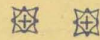
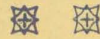
“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” દર માસે ૧૬મી તારીખે પ્રગટ કરવામાં આવશે. સંજોગે વશાત તેનું કંઈ નાનું હશે.

Atmanand Prakash

Regd. No. GBV. . 31

❖ નવ સ્મરણ કંઈ રીતે ગણવા ? ❖

- (૧) નવકાર-મંત્રનું સ્મરણ કરતી વખતે પ ચ પરમેષ્ઠિ અથવા નવપદનો આકાર આંખ આગળ રાખવો,
- (૨) ઉવસગહરનો પાઠ કરવાના સમયે શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથને યાદ કરવા,
- (૩) સંતિકર ગણતા શાંતિનાથ ભગવાનનું સ્મરણ કરવું,
- (૪) વિજય મુદૂર્તના સ્મરણ સમયે એકસો સિતોર જિનનો યંત્ર આંખ સામે રાખવો,
- (૫) નમિઉણના પાઠ વખતે ચિંતામણી-પાર્શ્વનાથને યાદ કરવા,
- (૬) અજિત શાંતિ ગણતી વખતે શ્રી અજિતનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુનું સ્મરણ રાખવું,
- (૭) ભક્તામર ગણતા શ્રી આદિનાથ પ્રભુની પ્રતિમાનું ધ્યાન ધરવું,
- (૮) કલ્યાણ મંદિરના સ્મરણ સમયે પાર્શ્વનાથ-પ્રભુને સંભારવા,
- (૯) બૃહત્શાંતિના પાઠ સમયે ચૌવીશે ચૌવીશ જિનની પ્રભુ પ્રતિમાઓ નજર સમક્ષ યાદ કરવી.

શ્રી નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહનું પ્રકાશન

શ્રી નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહનું મુનિશ્રી ચરણવિજયજી મહારાજ સાહેબ દ્વારા સંપાદન કરાવી વિ. સં. ૧૯૯૨માં આ સભા તરફથી પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું હતું. સુંદર-સુઘટ સ્પષ્ટ દેવનાગરી લિપિમાં પ્રિન્ટ હોવાથી સમગ્ર ભારતમાંથી તેની માંગણી આવતા તેનું પુનર્મુદ્રણ કરીને પ્રગટ કરેલ છે મજબુત પ્લાસ્ટીક કવર સહીતની આ સુંદર પુસ્તિકા દરેક જૈનના ઘરમાં વસાવવા જેવી છે. કિંમત રૂા. ૭-૦૦ છે, પચાસ કે વધારે પુસ્તિકા ખરીદનારને ૨૦ ટકા કેમીશન આપવામાં આવશે

ધર્મ પ્રભાવના કરવા માટે ઉત્તમ પુસ્તિકા છે.

—: વધુ વિગત માટે લખો :—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ખારગેઈટ, ભાવનગર-૩૬૪ ૦૦૧.

તાંત્રી : શ્રી પ્રમોદકાન્ત ખીમચંદ શાહ

પ્રકાશક : શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર.

મુદ્રક : શેઠ હેમેન્દ્ર હરિલાલ, આનંદ પ્રી. પ્રેસ, મુતારવાડ, ભાવનગર.